

Izvorni znanstveni rad
UDK 343.1-053.2 (497.5 Dubrovnik)“17“
Primljeno: 22.2.2014.

NASILJE PREMA DJECI I KRIMINALITET MLADIH U DUBROVNIKU U 18. STOLJEĆU

**DARIJA STANIĆ, IVANA MRĐEN
I RINA KRALJ-BRASSARD**

SAŽETAK: Na temelju spisa Kaznenog suda u Dubrovniku iz tri desetljeća 1711/20, 1751/60. i 1791/1800, te drugih izvora istražuju se kazneni postupci u kojima se javljaju djeca i mladi adolescenti. Utvrđuje se broj kaznenih postupaka u kojima su djeca i mladi adolescenti žrtve ili počinitelji i njihov udio u ukupnom broju kaznenih djela. Uočavaju se podudarnosti kretanja ukupnog broja kaznenih djela i onih u kojima su sudionici pripadnici spomenutih skupina, naime pad broja najtežih zločina prema kraju stoljeća. Analiziraju se oblici kaznenih djela nad djecom, osobito onih najtežih, ubojstva, čedomorstva i silovanja, te istražuje postupak kaznenog suda prema žrtvama i počiniteljima kaznenih djela dječje i u nekoliko slučajeva rane adolescentne dobi. Rad ukazuje na odnos sudbene vlasti u zaštiti djece i adolescenata te postupanje zajednice u slučaju obiteljskog nasilja.

Ključne riječi: Dubrovnik, 18. stoljeće, nasilje, djeca, kazneni postupak, maloljetnički kriminalitet

Keywords: Dubrovnik, 18th century, violence, children, criminal proceedings, juvenile crime

Darija Stanić, doktorandica doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Od borova 18, 20000 Dubrovnik. E-mail: darijastanic@yahoo.com

Ivana Mrđen, doktorandica doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Mostarska 2E, 20000 Dubrovnik. E-mail: ivana.mrden@yahoo.com

Rina Kralj-Brassard, znanstvena suradnica u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik. E-mail: rinafran@gmail.com

Uvod

Jedanaestogodišnji Đuro Stjepanov Kokot iz Lapada želio je pokazati šezdesetogodišnjoj Kati Ivana Picinova također iz Lapada, možda svojoj susjedi, kako se *sparava*. Kata je bezuspješno pokušala okinuti. Đuro je tada pušku uzeo u svoje ruke i okinuo. Na nesreću, puška nije bila prazna. Metak je pogodio Katu u desni bok, te je od zadobivenih rana preminula. Dječja *burla* pretvorila se u ranjavanje sa smrtnim posljedicama. Prestravljen, dječak je bezglavo pobjegao. Kazneni postupak protiv jedanaestogodišnjeg Đura započeo je po službenoj dužnosti 3. rujna 1712. godine, a presuda iz ogluhe na dvogodišnji zatvor donesena je 30. prosinca iste godine.¹

Slučaj jedanaestogodišnjeg ubojice iz nehata jedan je od malobrojnih postupaka pred Kaznenim sudom u Dubrovniku u 18. stoljeću u kojima se javljaju djeca. U istraživanju obavljenom na uzorku od 9.349 postupaka iz tri desetljeća (1711/20, 1751/60, 1791/1800) djeca ili osobe rane adolescentne dobi spominju se u ulozi žrtve ili okrivljenika u ukupno 103 ili približno 1% slučajeva (tablica 1).² Ovaj relativno malen uzorak dragocjen je i vrijedan pomne analize jer je općenito vrlo malo povijesnih izvora na temelju kojih se mogu istraživati djeca i ti su izvori najčešće ograničeni na šture zapise u matičnim knjigama.³ Otuda vjerojatno i relativno kasna pojava povijesti djetinjstva.⁴ Za povjesničare djeca su najopskurnija društvena skupina.⁵

¹ *Lamenta del Criminale* (dalje: *Lam. Crim.*), ser. 50.3, sv. 59, f. 90v-93v, 114-115v, 118v, Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD); *Criminalia* (dalje: *Crim*), ser. 16, sv. 6, f. 47 (DAD). Na slučaj se u kontekstu utjecaja dobi na donošenje odluke o kazni osvrnula Nella Lonza. Vidi: Nella Lonza, *Pod plaštem pravde. Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1997: 285.

² Pod vodstvom Nenada Vekarića i Nelle Lonza doktorandi prve četiri generacije Doktorskog studija "Povijest stanovništva" Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Dubrovniku istražili su spise Kaznenog suda u Dubrovniku. U ovom se radu koriste rezultati tih istraživanja. Autorice posebno zahvaljuju Nelli Lonza na korisnim sugestijama prilikom nastanka ovog rada.

³ Rina Kralj-Brassard, »Nikola (1673-1674) "komunsko dijete"«. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 49 (2011): 105-106.

⁴ Klasično djelo povijesti djetinjstva dostupno je u knjižnicama u slovenskom prijevodu: Philippe Ariès, *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*, prev. i pril. Bojan Baskar. Ljubljana: ŠKUC; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991. Za recentan osvrt na historiografiju djetinjstva vidi: Marijana Hameršak, »Desetljeća Arièsove povijesti djetinjstva«. *Časopis za suvremenu povijest* 36/3 (2004): 1061-1078. Također i tamo citiranu literaturu.

⁵ John Boswell, »*Expositio* and *Oblatio*: The Abandonment of Children and the Ancient and Medieval Family.«, u: *Medieval families: perspectives on marriage, household, and children*, ur. Carol Neel. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press; The Medieval Academy of America, 2004: 234.

U analizi su izdvojeni slučajevi u kojima je u kaznenim spisima izričito navedena dob žrtve ili okrivljenika, i oni u kojima se iz konteksta, posredno, može vjerodostojno utvrditi da se radi o vrlo mladim osobama. Samo u jednom slučaju se javlja okrivljenik star 17 godina. Taj slučaj je uvršten zbog žrtve koja je imala šest godina.⁶ Najvećim dijelom promatrani su slučajevi u kojima se javljaju djeca, a manjim dijelom osobe adolescentske dobi, tj. djevojčice starije od 12 godina i dječaci stariji od 14 godina, koji su u 18. stoljeću pravno izjednačeni s odraslima. Tradicionalna dobna granica kaznene odgovornosti, kakva je vrijedila i u rimskom pravu, u dubrovačkom pravnom sustavu bila je 14 godina.⁷

U radu će se utvrditi udio kaznenih postupaka u kojima su uključena djeca ili spomenuta kategorija mladih u ukupnom broju kaznenih djela za svako razdoblje. Poblježe će se razmotriti koja su to kaznena djela u dubrovačkom društvu 18. stoljeća u kojima su sudionici mlađe dobi i istražiti kakav je bio odnos penalnog sustava i društva općenito prema djeci ili mladima u kaznenim postupcima bilo da su žrtve ili, kao u slučaju Đura Kokota, počinitelji kaznenih djela.

Udio kaznenih postupaka sa sudionicima mlađe dobi po dekadama 1711/20, 1751/60 i 1791/1800

U tri promatrana razdoblja djeca i adolescenti se, očekivano, najčešće spominju kao žrtve u postupcima koji se vode zbog kaznenih djela protiv života i tijela.⁸ Nasilje prema djeci vidljivo je u postupcima brutalnog fizičkog kažnjavanja djece sa smrtnom posljedicom, slučajevima čedomorstava, silovanja djevojčica u dobi već od 6 godina, slučajevima zanemarivanja djece. U oko devet od deset sudskih slučajeva djeca i adolescenti su žrtve, dok se kao počinitelji kaznenog djela spominju u desetini slučajeva, kada su ukrali, ubili ili ranili nehotice u igri s oružjem drugu osobu. Dječaci su zastupljeniji kao počinitelji kaznenih djela, a djevojčice kao žrtve. Živahniji dječaci koji su bliži društvu odraslih muškaraca i dostupno im je oružje imali su više prilika za *burle* koje su mogle loše završiti. U nemirnom početku 18. stoljeća obilježenog nasiljem Đuru Kokotu je oružje bilo nadohvat ruke, a poznavanje uporabe oružja podrazumijevalo se kao znak odrastanja.

⁶ *Lam. Crim.* sv. 119, f. 91-107v.

⁷ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 285.

⁸ Za pregled različitih vrsta kaznenih djela grupiranih prema skupinama u odabrana tri desetljeća vidi: Ivana Mrđen, Ana Prohaska i Nenad Vekarić, »Ritam zločina: godišnja i mjesečna distribucija kaznenih djela u Dubrovačkoj Republici u 18. stoljeću.« *Analiza Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 51/1 (2013): 274, 289-301.

Tablica 1. Postupci pred kaznenim sudom u Dubrovniku u kojima se djeca pojavljuju kao žrtve ili okrivljenici 1711/20, 1751/60. i 1791/1800.

Razdoblje	Broj postupaka	Postupci u kojima su djeca žrtve ili okrivljenici		Postupci zbog kaznenih djela ubojstva, čedomorstva i silovanja		Postupci zbog kaznenog djela fizičkog napada	
		Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)
1711-1720	2.220	45	1,94	12	26,67	24	53,33
1751-1760	2.892	22	0,73	7	31,81	10	45,45
1791-1800	4.237	36	0,92	3	8,33	24	66,67
<i>Ukupno</i>	9.349	103	1,10	22	21,36	58	56,31

Izvor: *Lam. Crim ser.* 50.3, sv. 57-72, 116-125, 128-131, 135, 195-207, 209-210, 213-214.

Kaznena djela prema djeci bila su najčešće djela fizičkog napada i to u 56,31% slučajeva. U sudskim spisima je zabilježeno ukupno 58 fizičkih napada na djecu, koji su nerijetko praćeni i uvredama. Trećina žrtava fizičkog nasilja dječje dobi stradavala je od preteške roditeljske ruke, a samo petina od svojih vršnjaka. U približno polovici slučajeva djecu su ozlijedile druge odrasle osobe (vojnici, prolaznici i sluge). Djecu većinom fizički ugrožavaju odrasli.

Od ukupno 2.220 kaznenih postupaka u najranijem uzorku (1711/20) samo se u 45 postupaka spominju djeca (2,02%). Po službenoj dužnosti pokrenuta je trećina postupaka što govori o stanovištu ozbiljnosti zločina koji državni aparat mora obuzdati i primjereno kazniti.⁹ Postupci zbog teških kaznenih djela kao što su ubojstvo, čedomorstvo i silovanje čine trećinu slučajeva u kojima sudjeluju djeca. Opće ozračje nasilja, uz visok broj ubojstava,¹⁰ odražava se i na nasilje usmjereno prema djeci. Početkom 18. stoljeća na sudu je dijete često u ulozi žrtve nasilja koje mu je ugrozilo život.

U drugom promatranom razdoblju (1751/60) od ukupno 2.892 kaznenih postupaka djeca se, u ulozi žrtve ili okrivljenika, spominju u 22 postupka (0,76%), dakle, vrlo malom broju slučajeva. Zabilježeno je 2 slučaja ubojstva, 3 silovanja, 2 čedomorstva, 10 slučajeva fizičkog napada i 2 slučajna ranjavanja.

⁹ U ovom se razdoblju po službenoj dužnosti pokretalo oko 9% postupaka. Vidi: Hrvoje Baričević, Ruža Radoš i Nella Lonza, »Kazneni postupci pokrenuti po službenoj dužnosti u dubrovačkoj praksi 18. stoljeća.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 53/1 (2015).

¹⁰ I. Mrden, A. Prohaska i N. Vekarić, »Ritam zločina«: 278.

U promatranom razdoblju zabilježen je samo jedan slučaj uvrede, i to uvrede časti šestogodišnje djevojčice,¹¹ te jedan slučaj krađe kada je dijete ukrado grožđe iz vinograda.¹² Sredinom 18. stoljeća uočava se znatan pad udjela kaznenih postupaka u kojima se spominju djeca u odnosu na početak stoljeća. Postupci se i dalje vode u slučaju težih zlodjela, a puno manje zbog lakših prekršaja kao što su uvreda ili krađa neke sitnice. Broj čedomorstava, ubojstava i silovanja je upola manji, no udio tih zločina, približno trećina svi slučajeva u kojima su djeca žrtve ili okrivljenici, nije se bitno promijenio u odnosu na početak 18. stoljeća. S obzirom na nizak apsolutni broj slučajeva može se, s oprezom, zaključiti da se poboljšanje općih prilika¹³ možda nazire u smanjenju broja slučajeva u kojima su djeca žrtva najtežeg nasilja.

Za treće promatrano razdoblje (1791/1800) u sudskim se spisima bilježi veliki porast broja kaznenih postupaka (ukupno 4.237 slučajeva), no na djecu i u nekoliko slučajeva adolescente odnosi se samo 36 kaznenih postupaka (0,85%). Premda je ukupni broj delikata tijekom 18. stoljeća znatno porastao, smanjio se udio najtežih kaznenih djela. Uzrok povećanju apsolutnog broja slučajeva prijavljenih Kaznenom sudu samo se donekle može objasniti porastom broja stanovnika, jer porast stope ukazuje na rast osjetljivosti na prijestupe pa se kazneni progoni provode i za lakša kaznena djela koja su u ranijem razdoblju, obilježenom općom nesigurnošću i krizom, rijetko dolazila do Kaznenog suda.¹⁴ Od težih kaznenih djela u kojima su žrtve djeca, u ovom uzorku zabilježena su dva slučaja čedomorstva i jedan slučaj incesta.¹⁵ Raste broj krađa pred sudom, iako je broj krađa u kojima su sudjelovala djeca vrlo mali (3 slučaja). Kao počinitelji krađa navode se vrlo mladi sluge, pastiri i nahočad dječje dobi.¹⁶ Slučajevi najtežeg nasilja usmjerenog prema djeci su znatno rjeđi krajem 18. stoljeća.

U 18. je stoljeću zamjetan trend u kojem teško tjelesno nasilje uzmiče, a povećava se broj verbalnih delikata i laganih oblika nasilja što ukazuje na

¹¹ *Lam. Crim.* sv. 116, f. 2v.

¹² *Lam. Crim.* sv. 116, f. 4f.

¹³ O utjecaju poboljšanja općih prilika na kriminalitet vidi u: I. Mrđen, A. Prohaska i N. Vekarić, »Ritam zločina«: 281-284.

¹⁴ I. Mrđen, A. Prohaska i N. Vekarić, »Ritam zločina«: 283-284.

¹⁵ Po službenoj dužnosti se od 15. studenog 1794. godine vodio postupak protiv Josipa Campsija, Albanca, za kojega je došla obavijest da živi sa svojom nećakinjom (*Lam. Crim.* sv. 204, f. 4lv).

¹⁶ Anica Nikolina iz Šumeta je 29. svibnja 1714. godine tužila Petra Ilijinog, Iliju Pavlovog i Nikolu Markovog iz Knežice da su njezinog nahoda Krista vezali za drvo i tukli štapom, optuživši ga da je ukrado bobice, dok su Anici ukrali kozu, ovce i motiku (*Lam. Crim.* sv. 66, f. 112v).

povijesnu promjenu ljudske agresivnosti.¹⁷ Godišnja stopa kaznenih djela protiv morala, običaja i ljudskog dostojanstva je tijekom 18. stoljeća znatno porasla dok se istovremeno smanjila stopa kaznenih djela iz koristoljublja. Udio najčešćih delikata pred Kaznenim sudom, a to su kaznena djela protiv života i tijela i štete, ne mijenja se bitno tijekom 18. stoljeća jer on raste s općom stopom kriminaliteta, mjerenom brojem slučajeva prijavljenih Kaznenom sudu na 100.000 stanovnika. Znatno se smanjila stopa ubojstava, s 25 na 4. Smanjio se i broj čedomorstava i silovanja prijavljenih Kaznenom sudu, no tu promjenu treba uzeti s oprezom zbog vjerojatno visokog udjela neprijavljenog nasilja. Mnogi slučajevi silovanja nisu se prijavljivali Kaznenom sudu zbog biljega sramote koji je taj čin ostavljao na žrtvi. Osim toga, u izračun nisu uključeni slučajevi u kojima su nasilnici bili pripadnici vlastele jer su takvi slučajevi izuzeti iz nadležnost Kaznenog suda i procesuirani u Senatu ili na nekome sudištu *ad hoc*.¹⁸ Smanjila se i godišnja stopa krađa. Istovremeno je znatno porasla stopa prijavljenih slučajeva lakših oblika nasilja kao što su uvreda i kleveta.¹⁹

Najmanji broj kaznenih djela koja se odnose na djecu zabilježen je sredinom 18. stoljeća (1751/60), dok je na kraju stoljeća broj slučajeva veći, ali se uglavnom odnose na lakša kaznena djela fizičkog napada, uvreda i prijetnje. Kako se bliži kraj 18. stoljeća razmjerno raste broj lakših slučajeva nasilja kako nad djecom tako i nad odraslima. To su verbalni napadi (uvrede i klevete), koje su često pratili i sitniji fizički obračuni, no takva djela su u istraživanju klasificirana kao fizički napadi kojima su prethodile uvrede i klevete.

Ubojstvo djece

Zbog posve različite etiologije, ubojstvo djeteta klasificira se kroz dva kaznena djela: čedomorstvo i ubojstvo. Čedomorstvo je ubojstvo novorođenčeta koje je izvršila majka, u svim ostalim slučajevima radi se o ubojstvu djeteta. Čedomorstva će se zasebno analizirati.

Ubojstvo djeteta zabilježeno je u 5 slučajeva od ukupno 58 slučajeva svih ubojstava u drugom desetljeću 18. stoljeća (1711/20). Osobito je težak slučaj familicida koji se dogodio u Uskoplju (Konavle) 29. veljače 1716. godine kada

¹⁷ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 108-109.

¹⁸ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 282-283.

¹⁹ I. Mrden, A. Prohaska i N. Vekarić, »Ritam zločina«: 275-277.

je suprug ubio ženu i dva sina stara dvije i šest godina.²⁰ U ostalim slučajevima koji su predstavljeni dalje u tekstu, žrtve su dječaci stari između devet i jedanaest godina, koji su stradali zbog neopreznog rukovanja puškom u igri.

Sredinom 18. stoljeća (1751/60) pada ukupni broj ubojstava (25 slučajeva), a broj slučajeva ubojstava djece se smanjio na 2. Oba slučaja ubojstva dogodila su se iz nehata. U jednom se radilo o nespretnom baratanju oružjem kada je žrtva bio dječak, a u drugom je slučaju djevojčica, propustom odraslih, umrla u alkoholiziranom stanju.²¹

Na kraju 18. stoljeća opada broj težih kaznenih djela. Smanjuje se ukupni broj ubojstava (11 slučajeva), a nije zabilježeno ni jedno ubojstvo djeteta nego samo jedan nesretni slučaj. Uspoređujući broj ubojstava djece i adolescenata na početku i na kraju 18. stoljeća primjećuje se trend smanjena broja ubojstava najmlađih.

Usporedbe radi, ubojstva djece i adolescenata u Amsterdamu u razdoblju od 1667. do 1679. godine iznosila su 2,3% od ukupnog broja ubojstava (godišnja prosječna stopa bila je 0,3 slučaja na 100.000 stanovnika), od 1693. do 1709. iznosila su 2,0% (stopa 1,2), od 1710. do 1726. 1,3% (stopa 1,9), od 1752. do 1767. 9,6% (stopa 2,7) od 1768. do 1783. 7,8% (stopa 3,5), od 1784. do 1799. 10,2% (stopa 0,5), a od 1800. do 1816. 20,0% (stopa 0,6).²²

Istraživanja povijesti kriminaliteta pokazala su da postoji veza između rasta broja slučajeva nasilnih zločina i društvene situacije, osobito rata i ozračja straha i fizičke nesigurnosti uzrokovanih drugim oblicima trajnog društvenog konflikta. U predzadnjem desetljeću 17. stoljeća, u vrijeme najveće krize prosječno je na području Dubrovačke Republike bilo devet ubojstava godišnje ili oko 35 ubojstava na 100.000 stanovnika. Ta visoka stopa je u trećem desetljeću 18. stoljeća naglo

²⁰ Kazneni sud je po službenoj dužnosti 29. veljače 1716. započeo postupak protiv Stjepana Tonkovog Mihočevića za kojeg se sumnjalo da je u noći ubio suprugu i djecu. Prema iskazu svjedoka u kući su pronađeni razbijene glave žena Lucija i njihovi sinovi, dvogodišnji Pero i šestogodišnji Tomo koji je još uvijek bio živ, ali je umro u bolnici 25. ožujka 1716. Sumnja se da ih je Stjepan Tonkov Mihočević ubio *biljom* (komad debelog drva). Nitko ne zna razlog ubojstva, a Stjepan je pobjegao vjerojatno u Kotor (*Lam. Crim.* sv. 65, f. 167-167v, 189v, 197v-201v, 206v-208v).

²¹ Made, kći Mate Andrijaševića (4,5 godina) pronađena je mrtva u alkoholiziranom stanju. Došla se igrati s drugom djevojčicom, te kako se ta djevojčica još nije bila digla, prema svjedočenju njene majke Margarite, Made je otišla i nedugo zatim ju je pronašla susjeda Stane svu modru i beživotnu. Dijete je popilo pola kutle rakije (oko 0,4 dl), dok je kirurg Cattafio svjedočio da je čak i trećina kutle (*un terzo di cutlo*) kod djeteta te dobi mogla izazvati smrt (*Lam. Crim.* sv. 124, f. 64v-68v).

²² Peter Spierenburg, »Long-Term Trends in Homicide. Theoretical Reflections and Dutch Evidence, Fifteenth to Twentieth Centuries.«, u: *The Civilization of Crime*, ur. Eric A. Johnson i Eric H. Monkkonen. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1996: 85-86.

pala na manje od 15, a u osmom desetljeću je manja od 5. Godišnje stope ubojstava bez čedomorstava u Dubrovačkoj Republici u tri analizirane dekade 18. stoljeća iznosile su 25, 9 i 4.²³ Pad broja slučajeva ubojstava djece krajem 18. stoljeća podudara se s trendom općeg pada broja ubojstava na području Dubrovačke Republike tijekom 18. stoljeća. Jedan od čimbenika koji bi dijelom mogao utjecati na broj ubojstava djece je dostupnost oružja što je u izravnoj vezi sa stanjem sigurnosti u državi i na njezinim granicama. Ubojstva djece događaju se izuzetno, redovito iz nehata ili u trenutku rastrojenosti. Djeca stradavaju nesretnim slučajem, zbog neopreznog rukovanja oružjem ili zbog slabog nadzora. Adolescenti su stradavali i od prestrogih odgojnih mjera.

Obiteljski nasilnik - ubojica Andrija Fatutto

Tjelesno kažnjavanje se podrazumijevalo i bilo propisano statutom.²⁴ Pravo na tjelesno kažnjavanje članova obitelji imala je osoba koja vodi obitelj i za nju je odgovorna. Vlast je imao otac.²⁵ Očinska vlast mogla se prenijeti i na druge članove obitelji. Odnos prema djeci razlikovao se s obzirom na spol djeteta i je li dijete rođeno izvan braka. Izvanbračnu kćer mogli su kažnjavati i istjerati otac, očeva supruga i zakonita polubraća.²⁶ Država se miješala u odgojne mjere roditelja jedino kada bi tjelesno kažnjavanje ostavilo trajne i teške posljedice i, u krajnjem slučaju, uzrokovalo smrt djeteta. Nasilni otac Andrija Fatutto, kovač iz Dubrovnika, osuđen je iz ogluhe na smrt zbog ubojstva četrnaestogodišnje kćeri Anice. Djevojčicu je izgladnjivao i na kraju zatukao batinama. Krivnju je, u manjoj mjeri, snosila i Aničina maćeha Marija. U postupku su ispitani brojni svjedoci koji su potvrdili da su čuli plač djevojčice, te da je otac tuče goveđom žilom i drži zatvorenu pod *skalom*. Kada su djevojčicu našli imala je rane po rukama i nogama. Smrtna kazna za oca i zatvorska kazna za pomajku izrečena je iz ogluhe jer nisu bili dostupni vlastima.²⁷

²³ Nenad Vekarić, »Homicides Among Relatives in the Republic of Dubrovnik (1667-1806).« *Dubrovnik Annals* 13 (2009): 58; I. Mrđen, A. Prohaska i N. Vekarić, »Ritam zločina«: 281-282.

²⁴ *Statut grada Dubrovnika: sastavljen godine 1272.*, prir. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002: 291 (IV, 73).

²⁵ O položaju i ovlastima oca obitelji u srednjovjekovnom Dubrovniku vidi: Zdenka Janeković-Römer, *Rod i Grad: Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku; Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1994: 97-105.

²⁶ *Statut grada Dubrovnika*: 289 (IV, 72).

²⁷ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 127, bilješka 712.

Roditelji su nakon dvije i po godine pomilovani, no bili su dužni platiti troškove kaznenog postupka.²⁸

Aničin slučaj uklapa se u sliku nasilja u obitelji na europskom području u ranom novom vijeku. Zlostavljač je najčešće bio muškarac, a žrtva žena, kakav je slučaj i danas.²⁹ Djeca su najčešće bila žrtve nasilnih očeva.³⁰ Aničino izgladnjivanje i batinanje trajalo je dulje vremena, a susjedi su nesumnjivo znali što se događa jer je u zbijenim gradskim ulicama s kućama naslonjenima jedna na drugu nemoguće zvučno izolirati dom. Otac je imao pravo na tjelesno kažnjavanje članova obitelji pa je nemiješanje susjedstva i maćehe razumljiv postupak u skladu s običajima i zakonom. Obiteljsko nasilje, dokle god je bilo niskog intenziteta, bilo je prihvatljivo.

Otac je imao konačnu riječ u odgoju djece, a kod djevojčica odlučivao je o njihovoj udaji ili odlasku u samostan. Djevojka je trebala imati vrline stalne zaposlenosti, djevičanstva, a šutljivost je bila znak pristojnosti i dobrog odgoja.³¹ Upravo je neposlušnost kćeri Andrija Fatutto koristio kao argument u molbi za pomilovanje tvrdeći da su svi znali da je njegova kći bila neposlušna, kršila Božji zakon i kaljala njegovu čast. Više ju je puta kažnjavao zato što je nekoliko puta tijekom dana i noći izbivala iz roditeljskog doma. Kad se nakon jedne takve noći vratila kući otac ju je prema Božjim propisima i da bi spriječio buduće prekršaje strogo kaznio. Ujutro ju je našao mrtvu. Tvrdio je da mu nije bila namjera zatući vlastito dijete koje je godinama odgajao i uzdržavao. Protivno

²⁸ Kazneni sud je po službenoj dužnosti započeo postupak 17. siječnja 1716. Otac Andrija i maćeha Marija su Anicu zlostavljali batinama i izgladnjivanjem ("toliko gladom koliko batinama"), te kad su je našli bila je sva crna i modra. Mada Nikolina je prenijela riječi koje je čula u kući nasilnika: "Pogledaj jesi li je mogo gore martorićat nego si je martorićo, veće si je svršio". Sud je 1. ožujka 1716. donio presudu iz ogluhe Andriji Fatuttu kovaču i njegovoj ženi Mariji s rokom da se jave i obrane. Andrija je 30. svibnja 1716. osuđen na smrt vješanjem, a njegova žena Marija na 8 mjeseci tamnice ili na supsidijarnu dvostruku zatvorsku kaznu. Supružnici su se najkasnije od 20. siječnja 1716. nalazili u crkvi Male braće (*Lam. Crim.* sv. 65, f. 95v-105, 106-112v, 130-133v, 183, 220-220v; *Crim.* sv. 6, f. 86-86v).

²⁹ Počinitelji kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji u Hrvatskoj od 2001. do 2006. godine u 97% slučajeva su muškarci, dok je za razdoblje 2007. do 2010. taj udio 95,5% (Dubravka Rogić-Hadžalić i Jadranka Kos, *Nasilje u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2008: 48. http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/statistika/nasilje2007.pdf, pristup 22.11.2014; Dubravka Rogić-Hadžalić i Jadranka Kos, *Nasilje u obitelji: pravni okvir i pojavi oblici 2007. – 2010. Studije i analize 111*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2008: 28. http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/images/pdf/dokumenti/studije-i-analize_111.pdf, pristup 22.11.2014).

³⁰ Julius R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001: 131-132.

³¹ Slavica Stojan, *Slast tartare: Marin Držić u svakodnevnici renesansnog Dubrovnika*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007: 96-97, 124-126.

je ljudskoj prirodi ići protiv vlastite krvi, branio se nasilni otac. Molba je 23. veljače 1719. prihvaćena velikom većinom glasova (83:11) u Velikom vijeću.³² Brojni očevi u klupama vijeća pokazali su razumijevanje za Andriju koji je samo “malo pretjerao” u odgojnim mjerama. U 18. stoljeću Aničino ponašanje bilo je vrlo neobično za djevojčicu od četrnaest godina. U postupku pomilovanja zaključeno je da se ocu ipak nije mogla posve pripisati krivnja za smrt kćeri.³³ Goveda žila, od koje je stradala Anica, primjenjivala se kao odgojno sredstvo u dubrovačkoj javnoj školi, utemeljenoj 1333. godine, koju su pohađali gradski dječaci. Neposluh se kažnjavao udarcima govedom žilom po dlanu.³⁴

Roditelji su podnosili tužbu samo kada bi im netko tko nije član obitelji (sluga, prolaznik, vojnik) udario ili uvrijedio dijete, a najčešće su žrtva bili dječaci na ulici ili drugom javnom prostoru. Dječачke igre na ulicama i poljanama mogle su krenuti neželjenim putem. Nerijetko se u kaznenim djelima mogu vidjeti primjeri ozljeda djece u međusobnim tučama i nesretni slučajevi zbog neopreznog rukovanja oružjem, kao u ubojstvu iz nehata jedanaestogodišnjeg Ivana Stjepanovog Devčića iz Visočana.³⁵ Nesmotrenim hicima u znak slavlja zbog vjenčanja ubijen je desetogodišnji Pero Laznibat iz Majkova.³⁶ Djevojčice obično nisu bile u blizini oružja pa je bila i manja mogućnost da od oružja stradaju.

³² *Acta Consilii Maioris* (dalje: *Cons. Maius*), ser. 8, sv. 54, f. 78-78v (DAD).

³³ Krivnja se često razmatrala tek u postupku pomilovanja jer su se osude za teška djela donosila uglavnom iz oglehu. Vidi: N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 289.

³⁴ S. Stojan, *Slast tartare*: 100-118.

³⁵ Kazneni sud je po službenoj dužnosti započeo postupak protiv sedamnaestogodišnjeg Stjepana Radiševog iz Ošljeg koji je jednim pucnjem ubio Ivana Stjepanovog Devčića, te pobjegao u Smrdan. Prema izjavi svjedoka Vlahuše Ivanovog Milovčića: “Ivan uze moju pušku, koja je stala prislonjena uza me, i nape je malo dalje od mene, u to dotrča rečeni Stjepan Radišev i izvrnu mu pušku iz ruka, i okrenu suproč rečenomu Ivanu, govoreći mu saću te njom ovako i tadar puška spara, i udri Ivana u petenale, tadar Ivan reče, ‘tako mi istine ubi me’, i dođe tadar Ivan Butijer i uze ga na ruke, i tako rečeni Devčić govoreći dva tri puta ‘umrijeh’ umrije na rukami Butijerovijem, a Stjepan ončas vrže pušku ondi i pobježe priko brda u Vlašku.” Dana 28. lipnja 1720. donesena je presuda iz oglehu na kaznu zatvora od 10 mjeseci uz supsidijarnu kaznu zatvora od 20 mjeseci, s rokom Radiši da se javi i obrani (*Lam. Crim.* sv. 71, f. 252-256v, 272v; *Crim.* sv. 6, f. 113).

³⁶ Kazneni sud je 13. studenog 1755. po službenoj dužnosti započeo postupak protiv Boška Stjepanovog iz Smokvine. On je išao čestitati Mihajlu Matkovu Gičku koji se ženio. Putem je naišao na Balda Kljunka koji je došao s Korčule i nosio pušku, te mu ju je dao “da ima čime salutat kad dođe prid kuću”. Kad je došao pred kuću pucao je, nikog nije vidio, “nije obado”, ali je ranio Frana (4 godine) i Pera (10 godina), djecu Nikole Laznibata iz Majkova. Pero je sutradan od zadobivenih ozljeda umro. Dana 10. prosinca 1755. donesena je presuda iz oglehu. Boško je dobio kaznu od pet mjeseci zatvora koju je počeo izvršavati tek 8. ožujka 1767. kada su vjerojatno već bili u tijeku pregovori o pomirenju s obitelji žrtve. Dva tjedna kasnije došlo je do pomirbe, a već 26. ožujka 1767. je pomilovan (*Lam. Crim.* sv. 125, f. 168v-169v, 180-181; *Crim.* sv. 7, f. 51).

Čedomorstva

Ubojstva djece općenito su vrlo rijetka kaznena djela. Ako se izuzmu ubojstva djece iz nehata još i rjeđa. Čedomorstva su najčešći oblik ubojstva djeteta u dubrovačkom uzorku. Kako bi se dobila zaokružena slika nasilja prema djeci analiziraju se i na ovom uzorku, premda su već bila predmet razmatranja.³⁷ Zločin čedomorstva ima visok udio u ubojstvima među srodniciima. U razdoblju od potresa 1667. godine do pada Dubrovačke Republike, približno trećina svih ubojstava među srodniciima odnosila se na čedomorstva. Od 185 ubojstava među srodniciima zabilježenih u arhivskim nizovima *Lamenta del Criminale*, *Lamenta de intus et de foris* i *Libro delle Sentenze Criminali*, 64 se odnose na čedomorstva.³⁸ Sudski postupci za kaznena djela čedomorstva u analiziranim razdobljima su relativno malobrojni (9 slučajeva). Svi se slučajevi odnose na smrti djece začete izvan bračne zajednice.

Suprotno mnijenju ranonovovjekovnih medicinaru i pravnika, neželjeni spolni odnosi mogli su dovesti i do neželjenog začeća.³⁹ Izvanbračni porod, bio on posljedica silovanja ili samo neizvršenog obećanja ženidbe, nije bio kažnjiv u Dubrovniku pred svjetovnim ili crkvenim sudom, ali je svejedno kaljao čast kuće i remetio hijerarhijske odnose u patrijarhalnoj obitelji. U pitanju je bio autoritet domaćina koji je bio dužan nadzirati spolno ponašanje podređenih članova obitelji, prije svega žena.⁴⁰ Nevjenčana trudnica bila je pod posebnom prismotrom kako bi se dijete sačuvalo.⁴¹ Novorođenče koje majka nije mogla zadržati moglo se anonimno i besplatno ostaviti u državnom nahodištu. Premda je Hospital milosrđa imao dugu tradiciju rada još od 15. stoljeća s glavnom svrhom očuvanja života neželjene novorođenčadi, djeca su i dalje stradavala zbog izlaganja, pa i od majčine ruke neposredno nakon poroda.⁴² Broj slučajeva čedomorstava u praksi Kaznenog suda u promatranim desetljećima slično se kreće

³⁷ Za prikaz čedomorstva na području Dubrovačke Republike od 1667. do 1806. godine u kontekstu ubojstava među srodniciima vidi: Nenad Vekarić, »Ubojstva među srodniciima u Dubrovačkoj Republici (1667.-1806.).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 37 (1999): 95-155. Za šire razmatranje društvenih, antropoloških i pravnih aspekata čedomorstva na području Dubrovačke Republike od potresa 1667. do ukinuća Republike 1808. vidi: Nella Lonza, »Dvije izgubljene duše, čedomorstva u Dubrovačkoj Republici (1667-1808).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 39 (2001): 261-303.

³⁸ N. Vekarić, »Ubojstva među srodniciima u Dubrovačkoj Republici (1667.-1806.).«: 96-97.

³⁹ Vjerovalo se da se ženina jajašca otpuštaju samo pri postignutom orgazmu, dakle bez užitka nema začeća (J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*: 145).

⁴⁰ N. Lonza, »Dvije izgubljene duše«: 274, 280.

⁴¹ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 100.

⁴² Rina Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa. Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013: 116-118. O utemeljenju i organizaciji rada dubrovačkog državnog nahodišta vidi: R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*: 39-92.

kao i broj slučajeva ubojstava djece. Najviše čedomorstava (5 slučajeva) dogodilo se u prvom promatranom razdoblju kada je zabilježen i najveći broj ubojstava.

Propisana kazna za čedomorstvo bila je vješanje, jednako kao za svako drugo ubojstvo, no u Dubrovniku između 1667. i 1808. ni jedna okrivljenica za čedomorstvo nije osuđena na smrt, jer je u dokaznom postupku bilo teško doći do jasnih rezultata, međutim, ni jedna nije ni oslobođena.⁴³ Čedomorstvo je smatrano osobito teškim djelom, te su kazne zatvora bile dugotrajne, a izricale su se u kombinaciji sa sramotnom ophodnjom na magarcu, batinanjem i obilježavanjem užarenim pečatom na čelu.⁴⁴ Na takvu kaznu sramoćenja, tjelesnu kaznu i sedmogodišnji zatvor osuđena je iz ogluhe čedomorka Luce Ucović 1739. godine. Kada je deset godina kasnije uhićena, kazna joj je preinačena u kaznu šestomjesečnog zatvora, vjerojatno zato što su vlasti smatrale da je dugotrajnim životom izvan zakona već dovoljno propatila.⁴⁵ U Europi se u 16. i 17. stoljeću za ubojstvo novorođenčeta izricala smrtna kazna ako bi se dokazalo da je dijete bilo rođeno živo i da ga je potom ubila majka. Suci suda u Liègeu određivali su smrtnu kaznu utapanjem za čedomorstvo, dok su drugi europski sudovi primjenjivali smrtnu kaznu vješanja i odsijecanja glave, do spaljivanja na lomači. Danas se slučajevi čedomorstva od strane majke ispituju u kontekstu smanjene uračunljivosti roditelje,⁴⁶ no u prošlosti se dizanje ruke na vlastito novorođeno dijete smatralo protuprirodnim činom i u pučkom vjerovanju pripisivalo utjecaju “neprirodnih” sila i vještije magije.⁴⁷

Kao što je i logično objašnjivo, postupci čedomorstva su većinom pokretani po službenoj dužnosti. Tako je 21. ožujka 1720. godine vođen i kazneni postupak protiv Marije, kćeri Đuriše Jagića iz Mrcina (Konavle), stare oko 25 godina, za koju se sumnjalo da je ubila svoju novorođenu kćer. Kada je upitan kaznac Mrcina, Ivan Vitomirović, kakav glas bije Mariju u *kontradi* izjavio je: “Ruga se svak, i težaci na brazdam za ovo što je rodila.” Marijina izvanbračna trudnoća izazivala je prezir i osudu. Prethodno je već rodila jedno dijete koje je odneseno u nahodište. Roditelji su je zbog ponovne izvanbračne trudnoće izbacili iz kuće pa se Marija sklonila kod drugih u selu. Kad su suseljeni primijetili da je trudnički trbuh nestao započela je seoska istraga. Bratimi su poslali jednu ženu da ispita što je s djetetom. Marija je tvrdila da je rodila mrtvo dijete koje je sama zakopala u Prapratnom. Odvela je bratime u pratnji još jedne žene i svog brata do mjesta gdje je zakopala

⁴³ N. Lonza, »Dvije izgubljene duše«: 301.

⁴⁴ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 150, 167; R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*: 249.

⁴⁵ N. Lonza, »Dvije izgubljene duše«: 299-300.

⁴⁶ Katherine Crawford, *European Sexualities 1400-1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007: 165.

⁴⁷ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*: 153.

mrtvorodenče. Dijete je otkopano i odneseno na područje Osmanskog Carstva gdje je ponovo zakopano. No, glas o sumnji na čedomorstvo stigao je do grada pa je pokrenut i službeni postupak na Kaznenom sudu.⁴⁸

Marijin postupak pokopa bio bi uobičajen za mrtvorodeno dijete, dakle ono koje se nije moglo krstiti. Nekrštena djeca nisu se zakapala u grobljima nego izvan njih, na udaljenim mjestima ili bacala u more.⁴⁹ Vjerovalo se da tijelo nekrštena djeteta utječe na loš urod i donosi tuču.⁵⁰ Čedomorke su mrtvo tijelo novorođenčeta bacale u bunare, zahodske jame, zakopavale čak i ispod zemljinog poda u kući, ostavljale u procijepima ili jamama ili u otvorenom grobu, spaljivale, pa čak i bacale svinjama.⁵¹ Zabilježeni su i slučajevi kada se nije moglo sa sigurnošću utvrditi je li riječ o čedomorstvu ili o mrtvorodenom djetetu.⁵² Ponekad su dječja tijela bila unakažena od strane životinja ili se sumnjalo u vještice, primjerice, kada je 17. rujna 1718. godine nađeno mrtvo dijete na Obodu, s odrezanim vrhom lubanje u *un sachetto d'un pezzo di felsata*.⁵³ Iznenađna smrt dojenčeta mogla je također pobuditi sumnju na vještice.⁵⁴ Češći su slučajevi da je ubijena novorođenčad ostavljena na cesti ili tek površno

⁴⁸ *Lam. Crim.* sv. 72, f. 54-54v, 59-61, 66-67v, 78-78v. Zahvaljujemo Nenadu Vekariću na podatku o rođenju Marije Jagić.

⁴⁹ Kazneni sud u Dubrovniku podnio je tužbu protiv nepoznatog počinitelja jer je 23. veljače 1757. nađena mrtva tek rođena djevojčica u moru u Kolorinji. Našao ju je Ivan, sin Joza Kukice. Bio je u Kolorinji "lupat lupare" i čuo je "nješto bubnut ko mješinu u stijenama kraj mora", pogledao je gore i vidio žensku glavu. Dijete je već bilo mrtvo, mokre glave, pa su zaključili da je kršteno (*Lam. Crim.* sv. 128, f. 38, 41v-44, 45v).

⁵⁰ N. Lonza, »Dvije izgubljene duše«: 293-294.

⁵¹ N. Lonza, »Dvije izgubljene duše«: 284-286.

⁵² Kazneni sud u Dubrovniku pokrenuo je 26. lipnja 1760. postupak protiv Cvjetke Lučin iz Čajkovića. Viđena je kako ide zakopati mrtvo dijete. Iscrpno su svjedočili Marija Nikole Pavline i Marko, sluga Pavle Valjalo. Potonji je iskazao: "Gospodo ja znam da nazada pet dana jedna uboga u bijelu obučena, povezana oka, koju bi pozno kad bi je vidio, ma ne znam de stoji, koja je nosila koš bijeli pod pazuhom, i rečeni koš bio je pokriven bijeljom, koju vidio sam da je otišla put dumana, a iza tega vidio sam da se vratila s objetelicom. Ja sam sidio na vratima od Danača i rečena uboga rekla mi je kad se vratila hoćeš mi doć pomoć kopat, ja sam jom reko da neću... Otišla je za mir od istijeh Danača, koju sam vidio kopat... pak se vratila i vratila objetelicu dumnami i pošla s Bogom...". Marija je pak izjavila: "Bila je došla jedna žena koja je nosila u jednom kosiću pokriveno jedno dijete mrtvo, anci čela mi ga je ukazat, ma ja nijesam ga hoćela videt, koja žena hćela zakopat to dijete u nas blizu crkve, ja sa jom rekla da se ne kopaju ovdj djeca koja nijesu krštena, tada mi je ona pripovedela prid Katom dumnom kako na dan Svetoga Ivana jedna žena koja stoji blizu Mlina u Rijeci bila se popela na murvu s koje da je pala i kako je bila bređa, tako da je smetnula dijete mrtvo. Gospodo ja ove žene ne znam ime niti mi je rekla odakle je..." (*Lam. Crim.* sv. 135, f. 13v-15, 19v-20v, 23).

⁵³ *Lam. Crim.* sv. 70, f. 20-20v.

⁵⁴ Jakob Lukin iz Koločepa tužio je 9. veljače 1716. nepoznatog počinitelja za umorstvo dojenčeta stara 13 dana. Vještačenjem je utvrđeno da je smrt bila prirodna pa je i otklonjena sumnja na vještice (*Lam. Crim.* sv. 65, f. 128v-129v).

zakopana pri bijegu majke, te su je lako pronalazile životinje, najčešće psi.⁵⁵ Slabo zametanje tragova može biti znak neiskusne i prestrašene roditelje. Čedomorke bi, kao i drugi počinitelji zločina za koje je bila određena teška kazna, pobjegle. Kada se radilo o sluškinjama u postupku su ispitivani njihovi gospodari.⁵⁶

U 16. i 17. stoljeću, nakon uvođenja novih shvaćanja u europske propise i praksu povećao se broj procesa protiv počiniteljica čedomorstva.⁵⁷ Novost u procesima protiv čedomorki je pretpostavka krivnje. Skrivanje trudnoće, porod bez pomoći, smrt djeteta u porodu nevjenčane roditelje smatrani su znakovima namjeravanog i počinjenog čedomorstva. Dubrovački Kazneni sud se u dokaznom postupku zadržavao na istim pitanjima koja su se postavljala i na drugim europskim sudovima.⁵⁸ Osuđene čedomorke na europskim sudovima su redovito pripadnice najsiromašnijih slojeva, bez muške zaštite, uglavnom mlade i često služavke. Profil čedomorke na dubrovačkom području uklapa se u europski okvir. Gotovo polovica svih osuđenih čedomorki u razdoblju od 1667. do 1808. godine bile su služavke. Nijedna nije imala bračnog partnera.⁵⁹

Čedomorstvo je kazneno djelo kod kojeg nesumnjivo postoji znatan udio neprijavljenih zločina. Žena koja nije pod izravnom prismotrom susjedstva jer svojim moralnim profilom ne izaziva sumnju i koja ima podršku obitelji ili druge pomagače mogla je prikriti i trudnoću i čedomorstvo. Smrt novorođenčeta udate žene prisutnog muža nije izazivala sumnju jer je smrtnost dojenčadi i male djece u ranom novom vijeku bila vrlo visoka. Žrtve čedomorstva koje su zabilježene u spisima Kaznenog suda djeca su majki koje je pritiskao društveni okvir, kojima majčinstvo nije prihvatljivo jer im ugrožava egzistenciju.

Silovanje djece

Djevojčice iz nižih slojeva često su odlazile u službu u druge obitelji.⁶⁰ Nahodice koje su radile na selu mogle su biti izložene teškom nasilju i od ženske

⁵⁵ Lovac je pronašao mrtvo novorođenče koje su napola pojeli psi na Ilijinoj Glavici, na zasijanoj zemlji Ilije Kotla (*Lam. Crim.* sv. 57, f. 48v-49).

⁵⁶ Prema izjavi svjedoka Ivana Petrovog Glifana, brijajača, "naša mazara Marica Burin iz Osojnika, ima tri mjeseca da je u nas u službi, prije toga bila je u Krista Vlakija, ...jutroska je otišla kupit mi objed i još se nije vratila doma. Utekla je." (*Lam. Crim.* sv. 57, f. 49v-52v).

⁵⁷ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*: 152.

⁵⁸ N. Lonza, »Dvije izgubljene duše«: 265.

⁵⁹ N. Lonza, »Dvije izgubljene duše«: 277.

⁶⁰ Po svjedočanstvu Baltazara Bogišića, dijete u Konavlima već je s četiri ili pet godina čuvalo ovce na paši. Usp. Baltazar Bogišić, *Pravni običaji u Slovena*. Zagreb: JAZU (1867): 43. Više o dječjem radu vidi: R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*: 220, 232-234.

ruke.⁶¹ U prostoru bez obiteljske zaštite djevojčice su bile u opasnosti da ih netko iskoristi, obeščasti ili siluje. U kaznenim djelima koja se odnose na sve oblike fizičkog zlostavljanja djece i mlađih adolescenata puno je veći broj žrtava među djevojčicama i mladim djevojkama. Po prirodi stvari, to će se ekstremno očitovati kod incesta i silovanja.

Kazneno djelo silovanja izuzetno je rijetko u postupcima pred Kaznenim sudom u Dubrovniku. U prvoj analiziranoj dekadi (1711/20) od ukupno 2.220 kaznenih djela suđeno je samo za 4 silovanja, u drugoj dekadi (1751/60) od 2.892 djela za 7 silovanja, a u trećoj (1791/1800) na 4.237 djela tek 2 slučaja silovanja. Ti brojevi na prvi pogled mogu izgledati vrlo mali, ali ako se usporede s podacima o sudskim postupcima zbog silovanja u mnogo većim zajednicama, primjerice Ženevi, samo 40 postupaka u razdoblju od 1650. do 1815. ili Parizu za razdoblje od 1540. do 1692, gdje je bilo manje od tri sudska postupka u desetljeću, dubrovački podaci poprimaju nešto drugačija obilježja.⁶²

Na istraženim uzorcima u Dubrovačkoj Republici svaka je četvrta žrtva silovanja bila mlađa od 10 godina. Znatan udio silovanja djece u ukupnom broju sudskih postupaka zbog silovanja može se pripisati i ozbiljnosti zločina kod kojeg teže dolazi do izvansudske pomirbe i nagodbe.⁶³ Defloracija silovanih djevojčica koje još nisu zašle u pubertet pa nisu mogle zatrudnjeti ostavljala je biljeg sramote na djevojčici, kojoj je time narušena perspektiva udaje, i na obitelji, koja nije uspjela spriječiti zločin. Dokazni je postupak u tim slučajevima bio jednostavan. Kod odraslih žrtava silovanja sud je mogao postaviti pitanje moralnog profila žrtve i tražiti znakove da nije bilo pristanka na spolni odnos, a to ovdje nije bilo potrebno. Visok udio žrtava silovanja mlađih od 12 godina u ukupnom broju silovanja uočava se na europskim primjerima. U Firenci se u periodu od 1495. do 1515. godine trećina od 49 dokumentiranih slučajeva silovanja odnosila na djevojčice u dobi od 6 do 12 godina, dok je u Ženevi u periodu od 1650. do 1815. godine 30% optuženih silovatelja za žrtve imalo djevojčice mlađe od 10 godina.⁶⁴

⁶¹ Jedanaestogodišnja Kate živjela je u kući Katarine Lučine iz Šumeta kao njezina šticićenica. Sredinom rujna 1668. godine napala ju je Điva, kći Marka Rudinjaka, također iz Šumeta, koja ju je istukla po cijelom tijelu tako da je bila prekrivena modricama. Djevojčica nije mogla ni mokriti jer ju je Điva pletaćom iglom ozlijedila u predjelu genitalija. Tužbu je podnijela Katarina Lučina (Slavica Stojan, *Vjerenice i nevjernice: Žene u svakodnevnici Dubrovnika (1600-1815)*. Zagreb-Dubrovnik: Prometej; Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2003: 34-35).

⁶² J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*: 141.

⁶³ O primjerima pokušaja nagodbe kod slučajeva silovanja vidi: N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 137-138.

⁶⁴ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*: 142, 145.

Treba također imati na umu da u spisima Kaznenog suda nije zabilježen nijedan slučaj silovanja gdje je silovatelj bio plemić, jer su se ta djela procesuirala u Senatu.⁶⁵ Osim tih slučajeva za koje nije bio nadležan Kazneni sud pa nisu ušla u izračun može se očekivati i visoki udio tamnog broja. Moderni kriminolozi smatraju da 95% silovanja ostane neprijavljeno jer se žrtve silovanja ustručavaju prijaviti kazneno djelo zbog straha od osvete nasilnika ili zbog srama.⁶⁶ Zbog mnogo izoštrenijeg koncepta časti, vjerojatno je u prošlosti udio tih slučajeva bio još i veći.

Postupci koji su se vodili u slučajevima silovanja djece su, uz svjedočenja djece i vještačenja kirurga, završeni u kratkom roku, a počinitelji su osuđeni na kazne izгона i veslanja na galiji, ali je postojala mogućnost i pomirbe između roditelja žrtve, same žrtve i počinitelja, koja se i inače kod tog zločina smatrala poželjnom.⁶⁷ Tako je u slučaju od 22. rujna 1753. godine Jele, devetogodišnja kći Matije Katarinčića, silovana od Điva, nećaka Ivana Ševelja. Đivo je osuđen iz ogluhe na vječni izgon i 10 godina veslanja na galiji, da bi 6. siječnja 1758. pomirbom dobio oprost od oca žrtve, a 9. travnja 1758. oprost i od Jele, koja se 10. prosinca 1776. udala u Dubrovniku za Andriju Franovog.⁶⁸ Ženidbom silovatelja za žrtvu razriješen je i jedan zločin silovanja s konca 17. stoljeća.⁶⁹

U iskazima žrtava silovanja uočava se njihov osjećaj krivnje i potreba da se opravdaju. Slavica Stojan zaključuje kako je to vjerojatno rezultat činjenice da je uvijek isticana ženska moralna slabost da popusti grijehu, čak i u slučajevima kad je riječ o posve mladim osobama.⁷⁰ Bilo je i slučajeva kada je sud zaključio da nije bilo konkretnog silovanja i obustavio postupak. Jedan takav slučaj zabilježen je 13. travnja 1718. kada je četrnaestogodišnju Katicu, kći Antuna Šimunovog iz Trstenika, koja je u očima suda vjerojatno smatrana odraslom, napastovao

⁶⁵ Za primjere slučajeva silovanja za koje je suđeno u Senatu vidi: I. Mrđen, A. Prohaska i N. Vekarić, »Ritam zločina«: 276-277, bilješka 10. O kaznenoj nadležnosti Senata vidi: N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 68-70.

⁶⁶ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*: 140.

⁶⁷ Pomirbu je preporučivao još *Statut grada Dubrovnika*: 329 (VI, 6).

⁶⁸ *Lam. Crim.* sv. 121, f. 13-14v, 19v-21v, 49; *Crim.* sv. 7, f. 19v.

⁶⁹ Ivan Stjepanov Demović, Konavljani iz Pičeta, silovao je 14. travnja 1693. devetogodišnju Luciju, kćer Mihajla Miladinovića. Djevojčica je nađena krvava i premlaćena. Demović se pred sudom pravdao da ga je "nesreća natantala", te obećao sucima da će curicu uzeti za ženu po izlasku iz tamnice. Obećanje je i ispunio, te ju je 13 godina nakon silovanja zaista oženio, a rodila im se i kći jedinica Ana (Nenad Vekarić, »Genealogija jednog zločina«. *Dubrovački horizonti* 37 (1997): 11-13; S. Stojan, *Vjerenice i nevjernice*: 29-30). Više o Ani Demović vidi: R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*: 215-216.

⁷⁰ S. Stojan, *Vjerenice i nevjernice*: 33.

Vicko Šarić.⁷¹ U slučaju od 11. svibnja 1753. godine kada je sedamnaestogodišnji Diego Grgurov Franić silovao šestogodišnju Klaru, kćer Grgura kovača, kod ispitivanja žrtve tražilo se da precizira kad i gdje se zločin dogodio i što joj je Diego napravio.⁷² Upravo iz opisa samog čina od strane žrtve vidljivo je da je Klarino svjedočenje zapisano jezikom odraslih, na što upozorava i Nella Lonza u razmatranju okolnosti dokaznih postupaka.⁷³ Diego je pobjegao, osuđen je iz ogluhe na kaznu veslanja na galiji u trajanju od deset godina i vječni izgon.⁷⁴ Ista presuda donesena je i protiv Vicka Pećarića s Bosanke koji je osuđen za silovanje Marije Vlahove, djevojčice od 7 ili 8 godina.⁷⁵ Oglušne presude bile su česte kada

⁷¹ Antun Šimunov (Hero) iz Trstenika tužio je 13. travnja 1718. Vicka Pavova Šarića iz istog sela. Antun je dao svoju kćer Katicu, staru 14 godina, Ivanu Pavovom, susjedu, da u njega služi i on ju je uzeo "kao vlastitu kćer". Kad su Ivan i njegova žena izišli iz kuće radi svojih poslova, a Katica ostala sama, došao je Vicko hoteći je obeščastiti. Ljubio ju je i dirao *per le parti vergognose*. Prema svjedočenju Katice, kćeri Antuna Šimunovog: "Jedan dan kad nije bilo doma Ivana Senegovića i Mande njegove žene u kojih sam ja stala za slugu, i hodeći iz kuće za poći mazgi trave ubrat, susreo me na pred kuće rečeni Vicko Pavov i reko mi je 'u vas mi je jedna vreća hod mi je dat, rekla ti je Gospoda', ja mu sam odgovorila 'u nas je nije' a on mi je reko 'jes u vas', i tadar sam pošla u kuću za iskati rečenu vreću, a on je došo za mnom i delongo me zgrabio i vrgo na jednu škrinju i počeo me ljubiti, i stavljati mi ruke za njedra, i pod skut, govoreći mi ja ću se za tebe vjerit i bio je uzjaho na mene i jeco, ko da grijeh sa mnom čini, i tako je sto više mene degod uru ma samnom nije grijeha učinio... nijesam mogla vikati er ubruscom koji mi je bio na glavi bio mi je zatisko usta, niti manje mogla sam se braniti rukami, er je on jači od mene, nego sam samo pijehala i mukala." Rade Nikolina je pitala: "Kate što ti se zgodilo?" Odgovorila je: "Činio je Vicko Šarić od mene sve što mu je drago bilo." Sud je došao do zaključka da nije bilo silovanja i obustavio je postupak (*Lam. Crim. sv. 69, f. 145-145v, 183v-188, 189v*).

⁷² *Lam. Crim. sv. 119, f. 107v*.

⁷³ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 226.

⁷⁴ *Crim. sv. 7, f. 13v*.

⁷⁵ Marija stara sedam do osam godina, kći Klare Vlahove, nastanjena u kući Marije Ivana Cvjetkova s Bosanke silovana je 20. srpnja 1753. Silovao ju je Vicko, sin Boška Pećarića. Kirurg Cattafio vještačio je i utvrdio da je djevojčica deflorirana. Marija je svjedočila: "Ja sam se danaska namjerila na paši i sidela sam na kamenu, koji je kolak lokve blizu puta Vlaškgoga i bilo je incirca podne, tad je došo k meni Vicenco Pećarić, koji se i on nahodio na paši, i reko mi je 'hoćemo li grijehit bludno', i ončas me uhitio, i obalio natle, i svratio me, i samnom je sagriješio, ja sam Gospodo u sve to plakala erbo me boljelo, i kad je dospio rekla mu sam da ću se tužit dundu i tetki da mu se oni tužu ocu i da mu ih opere. Iza toga na isti način opetame i drugi put obalio natle i sagriješio samnom i drugi put, a ja sam na isti način plakala." Postupak je završen 30. listopada 1753. Presuda iz ogluhe s rokom da se javi i obrani donesena je 29. prosinca 1753. Vicko Pećarić je dobio 10 godina veslanja na galiji i vječni izgon. Nasilnik i žrtva, odnosno njihove obitelji, pomirili su se 8. travnja 1759. Udovica Boška Pećarića je predala vlastima 30 dukata koje će se dati Mariji za miraz ako Vicko bude pomilovan. Godinu kasnije kazna veslanja i vječnog izгона zamijenjena je zatvorskom kaznom u trajanju od 2 godine i besplatnom službom *soldata* u gradu. Molba za pomilovanje prihvaćena je u Velikom vijeću 2. travnja 1760. godine (*Lam. Crim. sv. 120, f. 7v-10v; Crim. sv. 7, f. 20-20v; Cons. Maius sv. 60, f. 205v*).

se radilo o osobito teškim kaznenim djelima za koja su prijetile visoke kazne, a počinitelj je često bio u bijegu. Kazna veslanja je bila, na tako dugi niz godina, pogibeljna i često je izricana za zločine seksualne prirode jer se takav zločin smatrao izuzetno teškim.⁷⁶ Stroge presude iz ogluhe su se često ublažavale ako bi se okrivljenik javio i pokajao, a osobito ako bi se, kao u slučaju Vicka Pećarića, poremećeni odnosi među obiteljima nasilnika i žrtve zaliječili i tako spriječilo daljnje širenje nasilja.

Dubrovački silovatelji djece i adolescentica napadali su djevojčice kad bi se našle same, bez mogućnosti da im netko pritekne u pomoć. Zapadnoeuropski primjeri pokazuju da su silovatelji na sličan način postupali i sa žrtvama koje nisu bile djetinje dobi. Počinitelji su napadali osamljene, ekonomski ovisne i vrlo mlade žene koje su radile izvan kuće, na udaljenim posjedima, te su tako vrlo često bile same i time lake žrtve, ili su pak nastradale u domu svojih gospodara. U Ženevi se u periodu od 1650. do 1815. godine 60% prijavljenih slučajeva silovanja odnosilo na silovanja sluškinja u kući u kojoj su bile u službi. Sudski zapisi slučajeva u Engleskoj pokazuju da je dvije trećine prijavljenih silovatelja napalo žrtvu na udaljenim poljoprivrednim zemljištima.⁷⁷ Prema nekim istraživanjima žene silovane u Dubrovniku su i u takvim okolnostima vrlo teško nailazile na razumijevanje budući da se od njih očekivalo da takve situacije izbjegavaju jer je svaki susret s muškarcem na osami bio potencijalna opasnost.⁷⁸ Tragovi takvog stava okoline prema silovanoj djeci u analiziranim slučajevima nisu pronađeni.

Djeca i mladi pred sudom

U kaznenim procesima djeca se kao žrtve ili počinitelji kaznenih djela spominju vrlo rijetko, u nešto više od 1% slučajeva i to najvećim dijelom, u gotovo devet od deset slučajeva, kao žrtve. Čitajući izjave svjedoka, osobito u težim slučajevima čedomorstva, silovanja i ubojstva djece, ostaje dojam da su emocije bile suzdržane, stradanja djece su opisana kao da se radi o "objektu" a ne "subjektu". Ličnost stradale djece je gotovo bez fizionomije. Iako se u spisima navode kao kćeri i sinovi majki i očeva, te se njihove ubojice gone i kažnjavaju, ostaje dojam da se sve to radi kako bi se zaštitio društveni

⁷⁶ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 187.

⁷⁷ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*: 141-142.

⁷⁸ S. Stojan, *Vjerenice i nevjernice*: 29.

poredak, dok dijete žrtva postaje samo jedna u nizu nesretno završenih priča odrastanja u Dubrovačkoj Republici u 18. stoljeću. Status bezlične žrtve uočen je i na primjeru smrtnog ranjavanja nahoda dojenačke dobi iz 17. stoljeća.⁷⁹ Dob žrtve izričito se naglašavala samo u slučajevima kada je bila važna u dokaznom postupku, primjerice, u slučajevima silovanja ili ubojstva. U 18. stoljeću matične knjige na dubrovačkom području vodile su se redovito i dosta uredno.⁸⁰ Sud je mogao zatražiti ispis iz matice krštenih i tako precizno utvrditi dob žrtve, ali i počinitelja, kao što je učinjeno u slučaju sedamnaestogodišnjeg silovatelja djeteta kada su podaci iz matice uredno prepisani u kazneni spis.⁸¹ Međutim, to je bila rijetkost i dob djeteta obično se nije precizno utvrđivala. Roditelji ili svjedoci rijetko su znali točnu dob djeteta, nego su uzrast najčešće procjenjivali.

U analiziranim razdobljima Kazneni sud u Dubrovniku nije se često susretao s optuženicima dječje ili rane adolescentne dobi. Zabilježeno je desetak slučajeva, približno svaki tisućiti okrivljenik bio je pripadnik tih skupina. Djeca i mlađi adolescenti su rijetko okrivljeni za kaznena djela krađu ili uvredu. Uvreda izrečena iz dječjih usta po svoj prilici nije imala potrebnu težinu da bi uzburkala duhove u toj mjeri da dođe do suda. Krađa, koja je inače smatrana ozbiljnim zločinom, mogla je, kad je počinitelj bio vrlo mlada osoba, biti shvaćena kao dio igre ili grublja šala. Najozbiljniji zločini s najtežim posljedicama dogodili su se iz nehata i njih su redovito skrivili dječaci, najčešće spojem igre i oružja, kao u slučaju Đura Stjepanovog Kokota. Agresivnost djece u međusobnim igrama, te u odnosu prema drugima dio je naučenog oblika ponašanja. Lakše nasilje toleriralo se i u obitelji. U svakodnevnici gdje je tjelesno kažnjavanje društveno i zakonski prihvatljivo i djeca rješavaju nesuglasice fizičkim obračunom. Može se zamijetiti promjena u načinu međusobnog obračunavanja: krajem 18. stoljeća u sudskim spisima pada udio fizičkog nasilja, dok su sve češće zabilježeni verbalni obračuni, koji se ranije nisu prijavljivali sudu. Ta linija u potpunosti prati opći trend suđenog kriminala.⁸²

⁷⁹ R. Kralj-Brassard, »Nikola (1673-1674) "komunsko dijete"«: 106.

⁸⁰ O matičnim knjigama na dubrovačkom području vidi: Ivo Ficović, »Zbirka matičnih knjiga Historijskog arhiva u Dubrovniku« *Arhivski vjesnik* 25 (1982): 10-15; Stjepan Krivošić, »Starije matične knjige s područja nekadašnje Dubrovačke Republike« *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku* 21 (1983): 147-159; Vesna Čučić, »Dubrovačke matične knjige - dragocjen izvor za povijesna istraživanja« *Arhivski vjesnik* 48 (2006): 45-54.

⁸¹ *Lam. Crim.* sv. 119, f. 108v.

⁸² I. Mrden, A. Prohaska i N. Vekarić, »Ritam zločina«: 283-284.

Po odredbi Dubrovačkog statuta Kazneni je sud prilikom određivanja kazne za maloljetnog počinitelja trebao uzeti u obzir njegovu mladost.⁸³ Iščitavajući presude počiniteljima dječje ili rane adolescentne dobi u sudskim procesima iz 18. stoljeća, osobito za teža kaznena djela, ubojstva i seksualne delikte, može se zaključiti da je mladost i nezrelost počinitelja utjecala na suce da ublaže težinu kazne.⁸⁴ U zatvoreničkoj populaciji bili su adolescenti u dobi od 16 i 17 godina, koji se po odredbi statuta smatraju odraslima, ali zabilježeni su i slučajevi utamničenja djece mlađe od 10 godina.⁸⁵ Krajem 1712. godine jedanaestogodišnji Đuro Stjepanov Kokot osuđen je za ubojstvo iz nehata Kate Ivana Picinova u Lapadu na dvogodišnju zatvorsku kaznu.⁸⁶ Kokotova kazna donesena je iz ogluhe i nema naznaka da je izvršena. Dvogodišnja zatvorska kazna bila je teška i rijetko se izricala. U 18. stoljeću zatvorska kazna bila je dominantan oblik kažnjavanja, dok je za ubojstvo i čedomorstvo bila predviđena smrtna kazna.⁸⁷

Suočavanje sa sucima kada je počinitelj ubojstva maloljetnik nije bilo lako. Izbjegavanju kazne bijegom preko granice pribjegavali su odrasli okrivljenici.⁸⁸ Isti postupak savjetovala je i majka desetogodišnjem sinu koji je u igri skrivio smrt vršnjaka. Majka je svjedočila da je ona poslala svoga sina na Korčulu da se dječak koji je nehotice skrivio smrt svoga prijatelja u igri ne bi od silnog straha razbolio.⁸⁹

Zaključak

U istraživanju kriminaliteta u Dubrovniku u analiziranim desetljećima 18. stoljeća djeca i mlađi adolescenti se u kaznenim postupcima u svojstvu žrtve ili okrivljenika spominju u malom broju sudskih slučajeva (103 ili oko 1%) i to u gotovo devet od deset slučajeva kao žrtve. Tjelesni napad je najčešće kazneno

⁸³ Ako neko zlodjelo počini maloljetno dijete, naime do četrnaest godina, neka gospodin knez i njegov Sud prosude kako ga kazniti, imajući obzira prema njegovoj dobi. Vidi: *Statut grada Dubrovnika*: 337 (VI, 19).

⁸⁴ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 285.

⁸⁵ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 171.

⁸⁶ *Crim. sv. 6, f. 47.*

⁸⁷ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 140, 166-167, 285-286, 288.

⁸⁸ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 270.

⁸⁹ Kazneni sud je 1. ožujka 1718. po službenoj dužnosti započeo postupak protiv Vicka, sina kapetana Roka Bonfiola iz Stankovića. Vicko je ubio Antuna Radovog Jakulića iz istog sela. Dva dječaka stara oko 10 godina igrali su se lovačkom puškom. Jedan od njih se popeo na bajam, nehotice je povukao obarač, puška je pukla, slomila se grana bajama i smrtno ranila Antuna Jakulića koji se nalazio ispod drveta. Pola sata kasnije Antun je izdahnuo. Po nalogu majke Vicko Bonfiol je pobjegao na Korčulu (*Lam. Crim. sv. 69, f. 69v-70v, 92*).

djelo u kojemu sudjeluju djeca. Dječaci najteže stradavaju u nesmotrenoj igri oružjem, djevojčice su žrtve premlaćivanja i silovanja. Najmlađi kriminalci najčešće su dječaci, a njihov najteži zločin je ubojstvo iz nehata druga u igri.

Početkom 18. stoljeća (1711/20) na sudu je dijete nerijetko u ulozi žrtve težih oblika tjelesnog nasilja. Čedomorstva, ubojstva i silovanja čine četvrtinu svih kaznenih postupaka u kojima se djeca pojavljuju kao žrtve u spomenutom razdoblju. Opća nesigurnost i nasilno okruženje koje obilježava ovo razdoblje, a jasno se očitava u kretanju ukupnog kriminaliteta, primjerice, visokim brojem ubojstava, odražava se i na segment nasilja prema djeci. Najmanji broj kaznenih djela koja se odnose na djecu i mlađe adolescente zabilježen je sredinom stoljeća (1751/60), upola manji u odnosu na prvo promatrano razdoblje. Udio čedomorstava, ubojstava i silovanja je visok, trećina svih kaznenih djela u kojima su sudionici djeca ili mlađi adolescenti, no njihov apsolutni broj se značajno smanjio. Krajem stoljeća (1791/1800) broj slučajeva raste, ali se uglavnom odnose na lakša kaznena djela tjelesnog napada, uvreda i prijetnje. Najteža kaznena djela, čedomorstvo, ubojstvo i silovanje čine manje od 10% slučajeva. Dio kriminaliteta u kojemu su sudionici djeca i mlađi adolescenti tijekom 18. stoljeća mijenja svoja obilježja u dva koraka. Prvo se uočava pad broja kaznenih postupaka, manje je slučajeva nasilja sukladno smirivanju općeg stanja u društvu, a zatim slijedi njihov ponovni rast. Međutim, koncem stoljeća prevladavaju lakša kaznena djela koja su se zasigurno i ranije događala, ali se nisu kazneno progonila.

Ubojstva djece i mladih, čedomorstva i silovanja vrlo su rijetka kaznena djela u postupcima pred Kaznenim sudom u Dubrovniku. Ubojstva djece događaju se nesretnim slučajem ili u trenutku rastrojenosti. Čedomorstva su najčešći oblik ubojstva djeteta u dubrovačkom uzorku, a svi se sudski postupci odnose na smrti djece začete izvan bračne zajednice. Relativno visok udio silovanja djece u ukupnom broju sudskih postupaka zbog silovanja - svaka je četvrta žrtva mlađa od 10 godina - može se pripisati težini zločina kod kojeg se češće tražila sudska zadovoljština, a teško dolazilo do pomirbe i izvan sudske nagodbe. Dubrovačka sudska praksa 18. stoljeća kada su u pitanju djeca bila je brza u procesuiranju počinitelja, a za ozbiljne zločine postupci su se pokretali po službenoj dužnosti. Pri svjedočenju djecu se ispitivalo jednako kao i odrasle. Malodobnom počinitelju izricana je kazna koju s obzirom na svoju dob može podnijeti, pa se tako utamničenje desetogodišnjaka smatralo prihvatljivom kaznom.

Interpretirajući sliku nasilja nad djecom i mladima kakvu pružaju spisi dubrovačkog Kaznenog suda važno je imati na umu visok udio tamnih brojki, bilo zbog tajnovite prirode zločina u kojima su žrtve djeca, kao što su čedomorstva i silovanja, bilo zbog visoko postavljenog praga društvene (ne)prihvatljivosti

nasilja usmjerenog prema djeci. Naime, nisu jasno određene granice kada odgojni postupci, koji uključuju tjelesno kažnjavanje, i manjkava skrb za djecu, kakvoj su u pravilu bili izloženi nahodi, ali ne samo oni, prerastaju u zločin dovoljno zamjetan da se pokrene kazneni aparat. Kazneni spisi nude osebujućan pogled, obojan tamnim tonovima, na drukčije djetinjstvo u 18. stoljeću.

VIOLENCE AGAINST CHILDREN AND JUVENILE CRIME IN EIGHTEENTH CENTURY DUBROVNIK

**DARIJA STANIĆ, IVANA MRĐEN
AND RINA KRALJ-BRASSARD**

Summary

On the basis of the records of the central Criminal Court in Dubrovnik and other sources in the period 1711-1720, 1751-1760 and 1791-1800, the criminal offences involving children and younger juveniles are analysed. The Dubrovnik Republic accepted 14 as the traditional age limit for criminal responsibility. However, girls aged 12 and boys aged 14 were considered adults. Only a few cases where these young adults appear are included in the analysis. The number of the criminal proceedings involving the aforementioned groups, their share in the total number of the criminal cases as well as the types of criminal offences committed against or by children and younger juveniles are discussed. The children and younger juveniles are found in the Criminal Court records in as little as 1% of the total number of cases and are predominantly portrayed as the victim and rarely as the perpetrator of a crime. The boys fell victim of the play with arms and the girls suffered beatings and rape. Infanticide was the most common form of child homicide and all the victims were children born out of wedlock. Although infanticide was punishable by death, no death sentence was pronounced for this offence. Child rape was extremely rare but a relatively high share of all rapes involved children. Juvenile delinquents were almost always boys and the most serious crime committed was the accidental manslaughter of a playmate. The legal proceedings in crimes involving children and younger juveniles were expeditious and for the most serious crimes were initiated ex officio. The questioning of the children and young juveniles at the Criminal Court was the same as that of the adults. Although the age of the offender had to be taken into account when delivering judgment, children as young as ten were sentenced to prison.

The beginning of the eighteenth century witnessed a high level of violence with a relatively high number of violent crimes against children and young juveniles. A fall in the number of violent crimes against these groups can be observed by the mid-eighteenth century. The last decade of the eighteenth century was characterised by an overall increase in the number of the criminal cases involving children and juveniles but most offences were minor.

Adresa uredništva:

Zavod za povijesne znanosti HAZU,
20000 Dubrovnik, Lapadska obala 6.

Web: <http://www.zavoddbk.org>

E-mail: rinafran@gmail.com

Izjava o izdavačkoj etici nalazi se na:

http://www.zavoddbk.org/index.php?option=com_content&task=view&id=67&Itemid=2

Nakladnik: HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI, ZAVOD ZA POVIJESNE ZNANOSTI U DUBROVNIKU. Za nakladnika: akademik PAVAO RUDAN. Tehnički urednik: RELJA SEFEROVIĆ. Likovna oprema omota: DRAŽEN TONČIĆ. Prevodilac: VESNA BAĆE. Lektor: MIHAELA VEKARIĆ. Korektor: RINA KRALJ-BRASSARD. UDK: Znanstvena knjižnica, Dubrovnik. Urednik na portalu Hrčak: ACO ZRNIĆ. Priprema: "Alfa-2 d.o.o.", Dubrovnik. Tisak: Intergrafika-TTŽ, Zagreb. Naklada: 500 primjeraka.